

Hanna Kosiorek

ZGONY W PARAFII KLASZTORNEJ W GUBINIE W LATACH 1677–1736

Parafia klasztorna w Gubinie, znajdująca się na jego przedmieściach, obejmowała swoim zasięgiem kilkanaście wiosek. Do połowy XVI wieku była to parafia wyznania rzymskokatolickiego, którą opiekowały się siostry z zakonu benedyktynek¹. W wyniku reformacji majątek przeszedł w ręce rady miasta, a kościół wraz z cmentarzem otrzymali protestanccy pastory. Wśród mieszkańców miasta i okolic pozostała jednak dawna nazwa parafii – klasztorna.

W granicach parafii w promieniu 5–6 km od Gubina znajdowały się wsie, których mieszkańcy byli głównie Łużyczanami. Opiekę duchową zapewniało im trzech duchownych: proboszcz, diakon niemiecki i diakon łużycki. Ten ostatni opiekował się wiernymi wsi podgubińskich, mówił kazania w języku łużyckim, udzielał chrztów, ślubów oraz chował zmarłych. Równocześnie (od XVI wieku), podobnie jak i inni duchowni, był zobowiązany do prowadzenia rejestracji wyżej wymienionych czynności. Nasilająca się germanizacja doprowadziła do likwidacji tego urzędu. Ostatnimi łużyckimi kaznodziejami byli Johann Bressler (1676–1690)² i Kaspar Wunderlich (1691–1710). W 1715 roku oficjalnie zakazano używania łużyckiej mowy w kościołach, a kolejni diakoni opiekujący się mieszkańcami wsi podgubińskich byli już Niemcami i nie mówili po łużycku.

Powstała w wyniku rejestracji księga metrykalna z lat 1677–1736³ jest dzisiaj interesującym źródłem mówiącym o ludności wiejskiej okolic Gubina. Zawiera wykaz osób, którym udzielono sakramentów chrztów lub ślubu i które pochowano, nie są to więc dane dotyczące wszystkich urodzeń i zgonów w parafii (niekiedy rodziny nie było stać na pochówek lub dziecko było w nagłych wypadkach chrzczone w domu – tzw. chrzest z wody).

---

¹Więcej o historii parafii w artykule H. Kosiorek, *Przemiany demograficzne ludności Gubina w pierwszej połowie XVII wieku w świetle księgi metrykalnej*, „Studia Zachodnie” t. VI, 2001.

²Wiadomość o jego pogrzebie widnieje w aktach metrykalnych Gubina, sygn. 2, pod datą 29 I 1690 r. (Archiwum Państwowe w Zielonej Górze).

³*Ibidem*.

Obustronny rejestr pogrzebów zaczyna się w księdze od 409 strony datą 13 stycznia 1677 roku, a kończy na stronie 560 datą 22 grudnia 1736 roku – numeracja stron została dokonana współcześnie ołówkiem. Zapisy były prowadzone w języku niemieckim (niekiedy występują łacińskie wtrącenia) przez odpowiedzialnego za to pastora, *diaconusa*. Pismo jest mniej lub bardziej czytelne, zmiana charakteru pisma w metrykach świadczy o długości czsu sprawowania przez danego duchownego urzędu.

Pastorzy zapisywali w księdze oprócz daty pogrzebu także imię i nazwisko osoby pochowanej, imię jej ojca, wiek, miejsce pochodzenia, niekiedy zajęcie. W stosunku do noworodków podawano tygodnie, dni lub godziny życia, w stosunku do niemowląt – miesiące i tygodnie. Jak już wspomniałam, brak było w rejestrach daty zgonu, który miał miejsce zapewne kilka dni wcześniej⁴ – informację o dniu zgonu w źródle znajdziemy tylko w zapisku z 15 stycznia 1736 roku, kiedy to zanotowano fakt zgonu pastora Joachima Friedricha Weisena między 5 a 6 godziną wieczorem; pogrzeb odbył się dopiero tydzień później. Niekiedy zapiski są bardzo lakoniczne i mówią, iż np. została pochowana „jakaś dziewczyna”, dotyczą więc zapewne biedniejszych, szerszej nieznanych osób.

Na podstawie powyższych informacji określiłam dla ludności wsi podgubińskich sezonowość zgonów i klasyfikację osób pochowanych pod względem płci, wieku, miejsca zamieszkania. Płeć osoby zmarłej wynika z jej imienia; wiek zmarłych osób podano w przypadku 95% kobiet i 90% mężczyzn, ogółem – 92,5% (brak danych dla 167 osób). Niekompletność danych wynika nie tylko z nieznaności personaliów zmarłego, ale także z faktu, iż duchowny — co widać w księdze — miał zamiar później dopisać wiek, o czym być może zapomniał, a w przypadku małych dzieci podawał określenie *ein Kind* (dziecko), na podstawie którego niestety nie można ustalić dokładnego wieku.

Sezonowość zgonów

W latach 1677–1736 zanotowano w parafii klasztornej 2195 zgonów. Sam rejestr pochówków na cmentarzu przykościelnym ma charakter ciągły. W roku przeciętnie chowano 36 osób. Średnie roczne zgonów wahają się od 30 osób w dziesięcioleciu 1701–1710 do 42 w kolejnym. Różnica między maksymalną liczbą pogrzebów (67 w 1736 r.) a minimalną (16 w 1696 r.) była znaczna.

⁴Na pobliskim Śląsku najczęściej dniem pogrzebu był trzeci, rzadziej drugi dzień po zgonie. Pochówki w dniu zgonu występowały rzadko i dotyczyły głównie dzieci martwo narodzonych. Por. H. Wesołowska, *Zwyczaj i obrzędy rodzinne*, [w:] *Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej*, Wrocław 1991, s. 257.

Sezonowość zgonów w przeszłości charakteryzowała się dwoma nasileniami. Pierwsze przypadało na zimę i początek wiosny, drugie, mniejsze, na przełom lata i jesieni⁵. W świetle księgi metrykalnej Gubina okresowość ta wyglądała podobnie (tab. 1). Najwyższy odsetek zgonów wśród ludności wsi podgubińskich zanotowano w okresach od grudnia do kwietnia, kiedy to trudne warunki zewnętrzne (długie i mroźne zimy) oraz wyczerpanie zapasów żywności (tzw. przednówek) powodowały osłabienie organizmów ludzkich. Drugie nasilenie zgonów występowało we wrześniu i październiku, kiedy to nagłe wahania pogody wpływały na choroby układu krążenia. Spadek liczby zgonów, prawie o połowę, można dostrzec w miesiącach letnich (czerwiec, lipiec) – dostatek świeżej żywności, na ogół sprzyjające warunki klimatyczne. Ogólnie można powiedzieć, że największe żniwo zbierała śmierć w pierwszej połowie roku (53% wszystkich pogrzebów).

Tabela 1

Sezonowość zgonów wg miesięcy w parafii klasztornej miasta Gubina w latach 1677–1736*

Lata	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1677–1680	14	9	18	16	6	11	9	7	11	15	11	11
1681–1690	49	44	43	49	24	22	27	18	20	34	22	33
1691–1700	33	25	42	28	30	22	20	23	40	33	23	33
1701–1710	43	32	34	27	23	27	18	16	23	20	12	30
1711–1720	32	38	33	36	27	23	18	50	51	39	40	38
1721–1730	34	43	32	34	26	21	20	29	16	36	21	36
1731–1736	27	15	18	17	22	7	15	14	29	30	27	21
Razem	232	206	220	207	158	133	127	157	190	207	156	202
Procentowo	10,6	9,4	10	9,4	7,2	6,1	5,8	7,15	8,7	9,4	7,1	9,2

* Wszystkie tabele zostały sporządzone na podstawie akt metrykalnych Gubina, sygn. 2 (Archiwum Państwowe w Zielonej Górze).

⁵W czasach nowożytnych zgony ludności charakteryzowały się podobnymi nasileniami w wielu krajach Europy, zob. I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 258, przypis 255.

Struktura zgonów pod względem płci zmarłych

W ciągu sześćdziesięciu lat pochowano na cmentarzu klasztornym więcej osób płci męskiej (54,25%) niż żeńskiej (45,75%)⁶. Tylko jedna dekada charakteryzowała się wyższym odsetkiem zgonów kobiet: 1701–1710 (odpowiednio mężczyźni 45,6% i kobiety 51,6% – zob. tab. 3 i 4).

Wśród dzieci martwo narodzonych przeważali chłopcy (60,6% wszystkich zgonów), co było i jest do dziś normalnym zjawiskiem. Organizm małych chłopców był mniej odporny na czynniki zewnętrzne. Ta przewaga zgonów po stronie płci męskiej utrzymywała się zdecydowanie do dziesiątego roku życia⁷ (tab. 2). Można jednakże dostrzec w latach 1701–1710 odstępstwo od tej normy, kiedy to proporcje uległy odwróceniu: 53,6% to zgony dziewczynek, a 46,4% to chłopcy (właśnie ten przedział wiekowy zdecydował o tym, iż w dziesięcioleciu zanotowano ogółem więcej zgonów kobiet).

W przedziale wiekowym 11–60 lat następuje wyrównanie⁸. Nieznaczna przewaga pogrzebów dostrzegalna jest wśród płci żeńskiej w wieku od 20 do 45 lat (♂ – 48% i ♀ – 52%). Ta zwiększona liczba zgonów kobiet w wieku rozrodczym była z pewnością spowodowana przez komplikacje okołoporodowe. Czas ciąży i porodu był dla kobiety tamtych czasów szczególnie niebezpieczny. Brak higieny i wiedzy medycznej wioskowych akuserek powodował, iż kobieta często długo chorowała po porożu bądź umierała wraz z nowo narodzonym dzieckiem.

Powyżej 45 roku życia następuje ponowny wzrost śmiertelności mężczyzn (w przedziale 45–60 lat mężczyźni stanowili aż 58,2% ogółu zgonów). Przed osiągnięciem sześćdziesiątego roku życia umierało 70% kobiet i 75% mężczyzn – zob. tab. 2.

Wśród pochówków osób w wieku powyżej 61 lat ponownie przeważają pochówki płci żeńskiej. Zwiększona liczba zgonów utrzymuje się do osiemdziesiątego roku życia, w tym 52,2% to zgony kobiet. Śmiertelność

⁶Por. J. Holzer, *Demografia*, Warszawa 1999, s. 217.

⁷Podobnie było w parafiach katolickich na Śląsku (Strzelce Opolskie, Toszek): „Do lat 9 przeważały zgony chłopców nad dziewczynkami”, zob. D. Daszkiewicz-Ordylowska, *Zgony w parafii toszeckiej w latach 1789–1877*, [w:] *Śląskie studia demograficzne*, cz. 3, *Zgony*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1996, s. 32. Inaczej wyglądało to w katolickiej parafii Wieleń nad Notecią, gdzie do 10 roku życia umierało więcej dziewczynek (E. Brodnicka, *Ludność parafii Wieleń nad Notecią w drugiej połowie XVIII wieku*, „Przeszość Demograficzna Polski” t. 3, 1970, s. 200–201).

⁸Por. „Analiza zgonów według płci i wieku powinna wykazać wyższą śmiertelność mężczyzn w niskich i średnich grupach wieku, z wyjątkiem może tylko śmiertelności okołoporodowej kobiet” (I. Gieysztorowa, *op. cit.*, s. 258).

Tabela 2

Struktura zgonów wg wieku i płci w parafii klasztornej w latach 1677–1736

Wiek	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Do 10 lat	357	37,54	453	42,06	810	39,94
11–60 lat	311	32,70	356	33,05	667	32,89
Powyżej 60 lat	283	29,76	268	24,88	551	27,17
Razem	951	100,00	1077	100,00	2028	100,00

mężczyzn ponownie wzrasta bardzo wyraźnie wśród osób powyżej osiemdziesięciu lat – udział osób płci męskiej to 55,2% zgonów w tym przedziale wiekowym. Mężczyźni dożywali częściej od kobiet sędziwego wieku. Na 2195 przypadków zgonów trzydzieści kobiet i 37 mężczyzn zmarło powyżej osiemdziesiątego roku życia. Dwóch mężczyzn osiągnęło wiek ponad stu lat – jeden w 1678 roku zmarł mając 102 lata, drugi w 1684 roku, będąc w wieku „über 100 Jahre alt”.

Struktura zmarłych pod względem wieku

Urodzenia martwe stanowiły 6% wszystkich zgonów. Porównując dane z obliczeniami uzyskanymi z księgi metrykalnej Gubina z lat wcześniejszych, ale dla ludności miejskiej, można powiedzieć, iż odsetek ten nie uległ zmianie. W latach 1624–1631 dzieci martwo urodzone to 6,5% ogółu zanotowanych zgonów⁹.

Ponieważ wiek nie w każdym przypadku został podany, przyjęto w poniższych obliczeniach, iż 100% to osoby zmarłe, których wiek jest znany, pominięto w nich także urodzenia martwe. I tak, zgony noworodków wynosiły 9,1%, zgony niemowląt – 8% pochówków. Wynika z tego, iż prawie co czwarta osoba pochowana na cmentarzu to dziecko martwo urodzone lub przed ukończeniem pierwszego roku życia. Zgony dzieci w wieku od ukończonego pierwszego roku do sześciu lat stanowiły kolejne 12%. W sumie osoby zmarłe do dziesiątego roku życia to 40% ogółu (tab. 2).

Powyżej dziesiątego roku życia odsetek zgonów maleje. Utrzymuje się na niskim poziomie niecałych 3% w pięcioletnich przedziałach wieku osób od jedenastu do 35 lat. Ludzie młodzi nie umierali zatem często – powyżej

⁹H. Kosiorek, *op. cit.*

Tabela 3

Wiek zmarłych kobiet w parafii klasztornej Gubina w latach 1677–1736

Wiek	1677–1680		1681–1690		1691–1700		1701–1710		1711–1720		1721–1730		1731–1735		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Urodzenia martwe	4	5,80	9	5,23	13	8,67	8	4,82	10	5,05	4	2,84	4	3,74	52	5,18
0–1 miesiąc	10	14,49	21	12,21	14	9,33	10	6,02	10	5,05	6	4,26	3	2,80	74	7,38
1–12 miesięcy	4	5,80	12	6,98	14	9,33	14	8,43	19	9,60	4	2,84	6	5,61	73	7,28
1 rok	2	2,90	6	3,49	3	2,00	6	3,61	6	3,03	5	3,55	4	3,74	32	3,19
2 lata	1	1,45	4	2,33	2	1,33	6	3,61	7	3,54	2	1,42	3	2,80	25	2,49
3 lata	5	7,25	1	0,58	7	4,67	1	0,60	6	3,03	3	2,13	1	0,93	24	2,39
4 lata	2	2,90	1	0,58	3	2,00	4	2,41	3	1,52	4	2,84	0	0,00	17	1,69
5 lat	0	0,00	5	2,91	1	0,67	4	2,41	1	0,51	1	0,71	4	3,74	16	1,60
6–10 lat	1	1,45	11	6,40	4	2,67	7	4,22	8	4,04	8	5,67	5	4,67	44	4,39
11–15 lat	1	1,45	5	2,91	5	3,33	2	1,20	4	2,02	3	2,13	1	0,93	21	2,09
16–20	0	0,00	1	0,58	7	4,67	3	1,81	3	1,52	3	2,13	3	2,80	20	1,99
21–25	2	2,90	7	4,07	2	1,33	3	1,81	7	3,54	5	3,55	2	1,87	28	2,79
26–30	2	2,90	6	3,49	3	2,00	3	1,81	6	3,03	2	1,42	2	1,87	24	2,39
31–35	2	2,90	6	3,49	1	0,67	5	3,01	7	3,54	4	2,84	4	3,74	29	2,89

Tabela 3 cd.

Wiek	1677-1680		1681-1690		1691-1700		1701-1710		1711-1720		1721-1730		1731-1735		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
36-40	1	1,45	7	4,07	6	4,00	8	4,82	10	5,05	5	3,55	4	3,74	41	4,09
41-45	2	2,90	3	1,74	2	1,33	8	4,82	5	2,53	7	4,96	6	5,61	33	3,29
46-50	2	2,90	5	2,91	6	4,00	5	3,01	8	4,04	5	3,55	3	2,80	34	3,39
51-55	0	0,00	5	2,91	5	3,33	7	4,22	13	6,57	7	4,96	5	4,67	42	4,19
56-60	1	1,45	4	2,33	2	1,33	13	7,83	7	3,54	5	3,55	7	6,54	39	3,89
61-65	7	10,14	10	5,81	6	4,00	13	7,83	17	8,59	8	5,67	5	4,67	66	6,58
66-70	12	17,39	11	6,40	7	4,67	11	6,63	10	5,05	10	7,09	10	9,35	71	7,08
71-75	5	7,25	16	9,30	12	8,00	9	5,42	15	7,58	14	9,93	8	7,48	79	7,88
76-80	0	0,00	7	4,07	3	2,00	7	4,22	6	3,03	11	7,80	3	2,80	37	3,69
81-85	0	0,00	2	1,16	6	4,00	1	0,60	2	1,01	1	0,71	4	3,74	16	1,60
86-90	0	0,00	2	1,16	2	1,33	0	0,00	0	0,00	2	1,42	1	0,93	7	0,70
91-95	0	0,00	1	0,58	2	1,33	1	0,60	0	0,00	0	0,00	1	0,93	5	0,50
96-100	0	0,00	0	0,00	1	0,67	0	0,00	1	0,51	0	0,00	0	0,00	2	0,20
Brak danych	3	4,35	4	2,33	11	7,33	7	4,22	7	3,54	12	8,51	8	7,48	52	5,18
Razem	69	100	172	100	150	100	166	100	198	100	141	100	107	100	1003	100

Tabela 4

Wiek zmarłych mężczyzn w parafii klasztornej miasta Gubin w latach 1677–1736

Wiek	1677–1680		1681–1690		1691–1700		1701–1710		1711–1720		1721–1730		1731–1735		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Urodzenia martwe	7	10,14	23	10,80	8	3,96	9	6,47	17	7,49	8	3,86	8	5,93	80	6,71
0–1 miesiąc	9	13,04	38	17,84	10	4,95	20	14,39	19	8,37	12	5,80	3	2,22	111	9,31
1–12 miesięcy	5	7,25	19	8,92	20	9,90	5	3,60	20	8,81	12	5,80	6	4,44	87	7,30
1 rok	4	5,80	11	5,16	8	3,96	4	2,88	7	3,08	7	3,38	5	3,70	46	3,86
2 lata	0	0,00	8	3,76	6	2,97	4	2,88	3	1,32	2	0,97	2	1,48	25	2,10
3 lata	0	0,00	3	1,41	10	4,95	4	2,88	6	2,64	6	2,90	5	3,70	34	2,85
4 lata	0	0,00	2	0,94	4	1,98	1	0,72	3	1,32	1	0,48	1	0,74	12	1,01
5 lat	0	0,00	1	0,47	1	0,50	1	0,72	5	2,20	1	0,48	2	1,48	11	0,92
6–10 lat	2	2,90	9	4,23	15	7,43	4	2,88	12	5,29	2	0,97	3	2,22	47	3,94
11–15 lat	1	1,45	6	2,82	6	2,97	2	1,44	2	0,88	6	2,90	5	3,70	28	2,35
16–20	1	1,45	2	0,94	6	2,97	4	2,88	6	2,64	2	0,97	3	2,22	24	2,01
21–25	3	4,35	4	1,88	6	2,97	4	2,88	3	1,32	4	1,93	3	2,22	27	2,27
26–30	4	5,80	8	3,76	2	0,99	3	2,16	2	0,88	4	1,93	2	1,48	25	2,10
31–35	1	1,45	3	1,41	2	0,99	2	1,44	2	0,88	5	2,42	4	2,96	19	1,59

Tabela 4 cd.

Wiek	1677–1680		1681–1690		1691–1700		1701–1710		1711–1720		1721–1730		1731–1735		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
36–40	4	5,80	9	4,23	11	5,45	3	2,16	5	2,20	6	2,90	5	3,70	43	3,61
41–45	3	4,35	3	1,41	4	1,98	3	2,16	6	2,64	7	3,38	4	2,96	30	2,52
46–50	1	1,45	7	3,29	12	5,94	8	5,76	5	2,20	10	4,83	7	5,19	50	4,19
51–55	1	1,45	3	1,41	7	3,47	7	5,04	19	8,37	7	3,38	5	3,70	49	4,11
56–60	3	4,35	6	2,82	8	3,96	15	10,79	12	5,29	10	4,83	7	5,19	61	5,12
61–65	5	7,25	2	0,94	10	4,95	3	2,16	20	8,81	17	8,21	8	5,93	65	5,45
66–70	3	4,35	12	5,63	9	4,46	7	5,04	12	5,29	13	6,28	6	4,44	62	5,20
71–75	3	4,35	8	3,76	12	5,94	6	4,32	12	5,29	16	7,73	9	6,67	66	5,54
76–80	2	2,90	6	2,82	3	1,49	7	5,04	4	1,76	10	4,83	6	4,44	38	3,19
81–85	3	4,35	3	1,41	2	0,99	1	0,72	2	0,88	2	0,97	3	2,22	16	1,34
86–90	0	0,00	2	0,94	2	0,99	1	0,72	2	0,88	1	0,48	1	0,74	9	0,76
91–95	1	1,45	1	0,47	3	1,49	1	0,72	2	0,88	0	0,00	0	0,00	8	0,67
96–100	1	1,45	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,48	0	0,00	2	0,17
Powyżej 100 lat	1	1,45	1	0,47	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,17
Brak danych	1	1,45	13	6,10	15	7,43	10	7,19	19	8,37	35	16,91	22	16,30	115	9,65
Razem	69	100	213	100	202	100	139	100	227	100	207	100	135	100	1192	100

Tabela 5

Wiek zmarłych osób w parafii klasztornej miasta Gubin w latach 1677–1736

Wiek	1677–1680		1681–1690		1691–1700		1701–1710		1711–1720		1721–1730		1731–1735		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Urodzenia martwe	11	7,97	32	8,31	21	5,97	17	5,57	27	6,35	12	3,45	12	4,96	132	6,01
0–1 miesiąc	19	13,77	59	15,32	24	6,82	30	9,84	29	6,82	18	5,17	6	2,48	185	8,43
1–12 miesięcy	9	6,52	31	8,05	34	9,66	19	6,23	39	9,18	16	4,60	12	4,96	160	7,29
1 rok	6	4,35	17	4,42	11	3,13	10	3,28	13	3,06	12	3,45	9	3,72	78	3,55
2 lata	1	0,72	12	3,12	8	2,27	10	3,28	10	2,35	4	1,15	5	2,07	50	2,28
3 lata	5	3,62	4	1,04	17	4,83	5	1,64	12	2,82	9	2,59	6	2,48	58	2,64
4 lata	2	1,45	3	0,78	7	1,99	5	1,64	6	1,41	6	1,41	5	1,44	29	1,32
5 lat	0	0,00	6	1,56	2	0,57	5	1,64	6	1,41	6	1,41	2	0,57	27	1,23
6–10 lat	3	2,17	20	5,19	19	5,40	11	3,61	20	4,71	10	2,87	8	3,31	91	4,15
11–15 lat	2	1,45	11	2,86	11	3,13	4	1,31	6	1,41	9	2,59	6	2,48	49	2,23
16–20	1	0,72	3	0,78	13	3,69	7	2,30	9	2,12	5	1,44	6	2,48	44	2,00
21–25	5	3,62	11	2,86	8	2,27	7	2,30	10	2,35	9	2,59	5	2,07	55	2,51
26–30	6	4,35	14	3,64	5	1,42	6	1,97	8	1,88	6	1,72	4	1,65	49	2,23
31–35	3	2,17	9	2,34	3	0,85	7	2,30	9	2,12	9	2,59	8	3,31	48	2,19

Tabela 5 cd.

Wiek	1677–1680		1681–1690		1691–1700		1701–1710		1711–1720		1721–1730		1731–1735		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
36–40	5	3,62	16	4,16	17	4,83	11	3,61	15	3,53	11	3,16	9	3,72	84	3,83
41–45	5	3,62	6	1,56	6	1,70	11	3,61	11	2,59	14	4,02	10	4,13	63	2,87
46–50	3	2,17	12	3,12	18	5,11	13	4,26	13	3,06	15	4,31	10	4,13	84	3,83
51–55	1	0,72	8	2,08	12	3,41	14	4,59	32	7,53	14	4,02	10	4,13	91	4,15
56–60	4	2,90	10	2,60	10	2,84	28	9,18	19	4,47	15	4,31	14	5,79	100	4,56
61–65	12	8,70	12	3,12	16	4,55	16	5,25	37	8,71	25	7,18	13	5,37	131	5,97
66–70	15	10,87	23	5,97	16	4,55	18	5,90	22	5,18	23	6,61	16	6,61	133	6,06
71–75	8	5,80	24	6,23	24	6,82	15	4,92	27	6,35	30	8,62	17	7,02	145	6,61
76–80	2	1,45	13	3,38	6	1,70	14	4,59	10	2,35	21	6,03	9	3,72	75	3,42
81–85	3	2,17	5	1,30	8	2,27	2	0,66	4	0,94	3	0,86	7	2,89	32	1,46
86–90	0	0,00	4	1,04	4	1,14	1	0,33	2	0,47	3	0,86	2	0,83	16	0,73
91–95	1	0,72	2	0,52	5	1,42	2	0,66	2	0,47	0	0,00	1	0,41	13	0,59
96–100	1	0,72	0	0,00	1	0,28	0	0,00	1	0,24	1	0,29	0	0,00	4	0,18
Ponad 100 lat	1	0,72	1	0,26	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,09
Brak danych	4	3,62	17	4,42	26	7,39	17	5,57	26	6,12	47	13,51	30	12,40	167	7,61
Razem	138	100	385	100	352	100	305	100	425	100	348	100	242	100	2195	100

dziesięciu lat zachowały się jednostki silniejsze, których organizm był także uodporniony na wirusy chorób okresu dziecięcego i młodzieńczego. Kolejny wzrost liczby zgonów zarejestrowano w przedziale wieku od sześćdziesięciu do 75 lat – zwiększa się on o 100%, co jest rzeczą naturalną ze względu na osiągnięcie przez te jednostki tzw. wieku starczego i związanego z tym osłabienia organizmu. Wśród osób powyżej 75 lat odsetek zgonów maleje stopniowo, im osoby starsze, tym jest on mniejszy. Ta zmniejszająca się liczba pogrzebów wśród osób najstarszych była wynikiem faktu, iż do tego wieku dożywało niewiele jednostek.

Przyjmując za 100% liczbę ludności, której wiek znamy (nie brano tutaj pod uwagę urodzeń martwych), można w przybliżeniu ustalić przeciętną długość życia ludności wsi podgubińskich – żyła ona przeciętnie 33 lata. Średnia wieku zmarłych kobiet była wyższa – prawie 35 lat. Mężczyźni żyli krócej, osiągając wiek 32 lat, co jest zrozumiałe ze względu na fakt, iż zgony płci męskiej przeważały i to znacznie w wieku dziecięcym.

Struktura zgonów pod względem zamieszkania zmarłych

Parafianie kościoła klasztornego, jak już nadmieniałam na początku artykułu, pochodzili z położonych w pobliżu Gubina wiosek. Miejsce zamieszkania osoby zmarłej nie we wszystkich przypadkach zostało podane. Najczęściej brak nazwy wsi występuje przy urodzeniach martwych, pochówkach niemowląt oraz właścicieli dóbr ziemskich.

Niekiedy pastor zapisywał także zajęcie osoby zmarłej. Z metryk wynika, iż najliczniejszą warstwą społeczności wiejskiej byli zagrodnicy (*Gärtner*). Obok nich pojawiają się nieliczni, ale zapewne majątni, młynarze.

Parafianami kościoła klasztornego byli nie tylko chłopci, ale także właściciele ziemscy i ich rodziny, osoby związane z obsługą kościoła: rodziny pastorów, kościelni organiści, przykościelni młynarze. W latach 1677–1736 zmarły 22 osoby, które mieszkały na terenie byłego klasztoru. Stanowiły one zaledwie 1% wszystkich zgonów.

Klasztor benedyktynek istniejący na przedmieściu Gubina do połowy XVI wieku miał w latach świetności w swoich włościach 22 wsie. W księdze pojawiają się nowe nazwy wsi, wcześniej niezwiązanych z klasztorem; z włości klasztornych pojawia się nazwa tylko jednej: Reichenbach.

Występujące w metrykach wsie znajdowały się w promieniu 5–6 km od Gubina (zob. tab. 6). Najczęściej wymieniane były osoby z Schenkendöbern (dziś leży po niemieckiej stronie granicy, łużycka nazwa Dubrawa) – 10,7% wszystkich zmarłych, z Bieżyc (Bösitz) – 10%, z Komorowa (Müc-

Tabela 6

Najczęściej wymieniane miejsca zamieszkania parafian kościoła klasztornego
w Gubinie w latach 1677–1736

Wieś	1677–1680	1681–1690	1691–1700	1701–1710	1711–1720	1721–1730	1731–1735	Razem
Schenkendöbern	9	45	31	28	51	48	23	235
Bieżyce	7	29	41	33	51	34	25	220
Komorów	10	30	32	27	35	34	13	181
Zawada	9	20	36	24	39	24	23	175
Jaromirowice	0	32	29	25	33	23	22	164
Gubinek	15	4	31	27	26	31	19	153
Dobrzyń	12	17	23	27	18	29	25	151
Drzeńsk Duży	14	22	27	21	22	25	14	145
Reichenbach	3	16	25	10	20	18	18	110
Drzeńsk Mały	3	21	19	9	13	11	11	87
Plešno	5	19	6	12	23	13	9	87
Wałowice	5	14	10	12	17	14	10	82
Wilschwitz	9	16	10	6	9	11	8	69
Żenichów	1	9	3	5	7	1	2	28
Klasztor	0	2	2	5	3	6	4	22

kenberg) – 8,2%, z Zawady (Saude) – 8%, z Jaromirowic (Germersdorf) – 7,5% i z Gubinka (Gubinschen) – 7%.

Odległość od Gubina nie wpływała na fakt zmniejszania się udziału tych osób w życiu parafialnym. Najdalej położoną wioską było Schenkendöbern, a właśnie mieszkańcy tej wsi byli najliczniej chowani na cmentarzu. Podobnie było z mieszkańcami oddalonych o 4 km Bieżyc. Liczba osób pochowanych może także świadczyć o liczebności wioski.

Z pewnością analizowane źródło dało ciekawy obraz ludności wiejskiej mieszkającej na terenie Dolnych Łużyc. Otrzymane wyniki nie różnią się bardzo od uzyskanych przez innych badaczy danych dotyczących ziem nie tylko niemieckich, ale i polskich. Należy podkreślić, iż księgi protestanckie były niekiedy dokładniej prowadzone od ksiąg katolickich w Polsce z tego samego okresu¹⁰. Niekompletność metryk katolickich wynikała z braku zapisów o zgonach dzieci najmłodszych, głównie noworodków i niemowląt. Jak wynika z powyższej analizy źródła, rejestr zgonów w kościele gubińskim jest najprawdopodobniej kompletny, o czym świadczyć może wysoki udział najmłodszych mieszkańców parafii w ogólnej liczbie pogrzebów.

Dalsza analiza księgi oraz rekonstrukcja rodzin być może pozwoli na dokładniejsze obliczenia. W przypadkach, kiedy w księdze zgonów brak jest pewnych informacji, uzupełnieniem powstałych luk mogą być wiadomości uzyskane w pozostałych rejestrach, w tym szczególnie w księdze chrztów (np. dzięki niej możemy odtworzyć wiek osoby zmarłej).

Hanna Kosiorek

TODESFÄLLE IN DER KLOSTERGEMEINDE GUBEN IN DEN JAHREN 1677–1736

Zusammenfassung

Die Klostergemeinde in Guben umfaßte Dörfer im Umkreise von 5–6 Kilometer von der Stadt. Evangelische Pastoren trugen in Matrikelbücher aus den Jahren 1677–1736 2195 Beerdigungen ein. In den Matrikelbüchern sind die Angaben zu Vornamen, Namen, Alter (92,5%), Herkunftsort und manchmal auch zur Beschäftigung des Begrabenen enthalten.

Die Todesfälle stiegen seasonsweise: einmal zwischen Dezember und April und dann zwischen September und Oktober. In der ersten Hälfte des Jahres fanden 53% aller Beerdigungen statt.

Es starben mehr Männer als Frauen (entsprechend: 54,25% und 45,75%). Einen großen Einfluß hatte darauf ein hoher Prozentsatz der Jungen unter den Totgeborenen (60,6%) und ein hoher Prozentsatz unter Neugeborenen und Säuglingen. Jeder vierte

---

¹⁰Por. Z. S u ł o w s k i, *Wartość badawcza wybranych ksiąg zgonów z Lubelszczyzny w XVIII wieku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” t. 20, 1997; I. G i e y s z t o r o w a, *op. cit.*, s. 257.

von den Begrabenen auf diesem Friedhof war ein totgeborenes oder ein unter dem ersten Lebensjahr altes Kind.

Die hohe Todesrate der Kinder erhielt sich bis zum 10. Lebensjahr (40% aller Todesfälle). Im Alter zwischen dem 10. und dem 60. Lebensjahr gab es etwas mehr Todesfälle der Frauen. Einen großen Einfluß hatte darauf u.a. hohe Todesrate bei Entbindung. Es war jedoch das Lebensalter, in dem die Anzahl der Beerdigungen zurückging; dieser Gruppe fallen nur 33% aller Beerdigungen zu. Unter den Verstorbenen gibt es 72,5% von denen, die unter dem 60. Lebensjahr gestorben sind. Über dem 60. Lebensjahr überwiegen entscheidend Todesfälle der Frauen; zwei Männer lebten länger als 100 Jahre lang.

Die Bevölkerung der um Guben liegenden Dörfer lebte durchschnittlich 33 Jahre lang. Frauen lebten länger und erreichten das Alter von 35 Jahren, Männer dagegen das Alter von 32 Jahren.

Die meisten Verstorbenen kamen aus dem Dorf Schenkendöbern (10,7% aller Beerdigungen), Bösitze (Bieżyce) und Mückenberge (Komorów). 22 Verstorbene waren Bewohner des ehemaligen Klosters: Pastoren, ihre Familien und diejenigen, die für die Kirche gearbeitet hatten. 99% der Beerdigungen galten Bauern, meistens Gärtner.